

Sartre'a Cevap

“Sadece İnsan” isimli bu kitabın ilk makalesi olan Varoluşçuluk ve Hümanizm adlı bu yazıyı beş-on dostumla paylaştım. Niyazi Öktem Hocamız, Batıda dindar varoluşçular da var; bunu belirt, diye tavsiyede bulundu. M. Koç ve M. Karakütük kardeşlerim de dinsiz varoluşçuların birçok iddiası var; bunları tek tek ele alıp cevaplamalısın, dediler. Ve M. Koç, ateist varoluşçuların baş temsilcisi olan Sartre’dan uzun bir yazı da gönderdi.

Bu gibi katkıları için Niyazi Hocama ve diğer kardeşlerime teşekkür ederim. Sartre’ın iddialarına da yedi başlık altında şöylece cevap veriyorum:

Ayrıca bu kitaptaki her bir makale hem tek başına hem de diğer makalelerle beraber olarak onlarca cevap oluşturuyor.

Sartre’ın fikirlerine kısa bir bakış:

A) “İnsanın belirlenmiş sabit bir fıtratı yoktur. Onun için insan kendisini sınırsız bir şekilde geliştirebilir” diyor, Sartre..

İşte bu iddiada üç skandal yanlış var; şöyle ki:

1. Yazılım ve ikili sisteme dayalı program kültürünün anlaşılmasıyla görüldü ki; varlık diyebileceğimiz her şeyde bir program, yazılım ve gelişme süreci denilen bir açılım var. İslam literatüründe yazılım ve mukadderat kısmına fitrat denilir. Açılım ve gelişme kısmına da fütuhât denilir.

2. İnsanda üç beyin katmanı var. Bitkisel, hayvanî ve insanî... Bitkisel ve hayvanî beyin tamamıyla yazılım ve programdır. İnsanî beyin ise her ne kadar içinde belirli bir program yoksa da, diğer alt iki beyin ile olan bağılılığı ve sonsuz diğer varlıklarla olan etkileşimi, onun sonsuza dek gelişemeyeceğini gösterir. Evet, insan sonsuz olamaz; fakat sonsuz sisteme entegre olursa bir nevi sonsuz olur. Ne yazık ki, Sartre, ne sonsuzluğu, ne sonsuzluğa entegre olmak demek olan ibadeti ve ne insanın saf soyut ve ruhanî olmakla bitkisel ve hayvanî engellerden kurtulmak demek olan insan-ı kamil kavramını kabul etmiyor.

3. İnsanın üst korteks beyni, her ne kadar zirvelere çıkabilecek şekilde gelişebilecek seviyede ise de; onun bu gelişimi, başta sistemin sonsuzluğunu, bir dayanak noktasının varlığını, diğer sayısız engelleri aşmak için imtihan ve sınavda olduğunu bilmeyi gerektirir. Hâlbuki Sartre sonsuzluğu da, en gerçek varlık ve şüphesiz dayanak olan tanrının varlığını da, sınav ve gelişme programını da kabul etmiyor. Ona sormak gerekirdi; kutsallık inancı ve bu inanca uygun bir program olmadan, musibete ve ölüme çare bulunmadan insan nasıl kendini gerçek bir insan olarak gerçekleştirebilir?!

B) Varoluşçuların 2. skandalı şudur: İşlerine geldiği gibi ve herhangi bir kriter olmadan varlık hakkında ahkâm kesiyorlar. Mesela bütün kâinata ve bütün canlılarda maddi yapı ve öz dedikleri cevher, varoluştan önce gelir, dedikleri halde; sıra insana gelince irade, nitelik ve varoluş maddi yapıdan önce gelir, diyorlar. Hâlbuki varlık her zaman ve her yerde aynı yasalara tabidir. İnsan varlık ağacının meyvesi olduğundan meyvede olan her şey ağaçta da var. Yani insanî değerlerde ilim, irade ve olmak, maddeden önce geldiği gibi bütün evrende

de bilgi ve sonsuz bilincin yönlendirmesi ve bilinçli seçim, maddi varlıktan önce geldiği, artık bugün için bilim adamlarının çoğunluğu tarafından kabul ediliyor.

C) Tanrı tanımaz varoluşçular, bizzat bel bağladıkları kendi ilkeleriyle çelişiyorlar. Mesela:

1. Kâinatta bilinç ve irade hiç yoksa neden insan da sonsuz bir şekilde var olsun.? gibi bir soruyu cevaplayamazlar.
2. Bütün kainatta diyalektik yapı ve determinizm varsa, bu nasıl oluyor da insanın hayatında hiç olmuyor. Bu yeni nesil Marksistler, diyalektik yapı ve sosyolojik yasalar olmadan insanı ve insanın sosyal hayatını nasıl izah edebilirler?! İnsanı nasıl diyalektik yapının dışına çıkarabilirler?!?
3. “İnsan daima doğruyu seçer” ilkesini kendilerine birinci değer yaptıkları halde, bütün bu değerlerin bütün kâinatta takip edildiğini göremiyorlar. Aksine imtihan için bu kuralın en az uygulandığı alan insanlık âlemidir. Çünkü imtihan, sonsuz kazanç ve kayıp riskini taşır ki, bütün kâinatta insanın varlığının esprisi yerine gelsin.

D) Varoluşçuluk akımının ortaya çıkmasının sosyolojik sebeplerinin analizi şudur:

1. Ortaçağda dinin kendisinden dolayı değil de dinin yanlış anlaşılmasının bir sonucu olarak 18. ve 19. yüzyıllarda benzeri hiç görülmedik bir materyalizm ve pozitivistlik baskıları birçok değeri yıkıp geçti. Buna bir de sanayi devrimi eşlik edince insanlık adeta bir kıyametten geçerek; ismen aydınlık manen karanlık bir çağa girdi. Fakat Avrupa’da gerek medeni gelenekten ve gerek insanî değerlerin izlerinin kalmasından bilim adamları mutlak değersizliğe ve materyalizme dayanamadılar. Dine geri de dönemediler; bu sefer Tanrısı zavallı ve terk edilmiş insan olmak üzere kendileri yeni bir din kurdu; ismini de Varoluşçuluk ve Hümanizm koydular.
2. 1500 yıllık dinî metinler mecaz ve sembolik manalarını yitirince Kilise ve Kelam dünyası yüzeysel ve bir çeşit Deizm olan Aristo’nun teizmine kaba bir şekilde ve zor kullanarak sahip çıkınca, özgürlüğün tadına varmış ve bilimsel verilerle varlığı bir dereceye kadar anlamış bilim adamları insanı merkeze aldılar. Kulluğu bırakıp insanı tanrı yaptılar. Fakat bu seçim yanlış olduğundan beraberinde onlarca yanlış ortaya attı. Varlığı absürtlüğe, insanı anarşizme vardırdı.
3. Ortaçağda Kilisenin ruh anlayışı, dinin anlattığı gibi soyut ve manevi bir anlayışın aksine ruhu ve benliği somut bir nesne olarak algıladı. Bilim adamları ise, bunu kabul edemezlerdi. Onun için materyalizm zahiren sokağa ve medyaya egemen oldu. Fakat materyalizm mutlak olarak absürtlük ve abesiyete dayandığından, vicdanen dahi olsa anlam ve amaç hisseden bilim adamları insanın özgürlüğünü ve mutlak seçim yetkisini savundular. Fakat mutlak özgürlüğün ve mutlak seçimin materyalizmin yavrusu olan anarşizme vardığını anlamadılar.
4. Materyalizmden dolayı daralan zihinleri insanın yaradılışının en büyük esprisi olan imtihan ve hakkaniyet gibi sayısız neden ve hikmetleri anlamayınca ve insanın bu gibi özellikleri çok bariz görüldüğünden, kâinatı ve bütün varlığı reddedip sadece insana sarıldılar. Sonsuz bir sistem demek olan dindarlığı ve dindarlığın getirdiği sorumluluğu kabul etmediler. Duygu maskesi ve yanılışı olarak insan sonsuz sorumluluk ve özgürlük sahibidir, dediler. Fakat ne yazık ki, ne Sartre ne de diğerleri bu iki kavramın milyonda birini dahi yaşamadan yok olup gittiler; verimsiz ve absürt bir zihniyet bıraktılar.

5. O daralmış zihinleri dinin evrenselliğini ve vazgeçilmezliğini anlamadıkları gibi; evrendeki sonsuz derecede güzel olan ve sayısız hikmet ve faydalar taşıyan insan dışındaki diğer varlıklara hakaret edencesine kötü ve yanlış baktılar. Varlık bir bulantıdır, insan da ıstırap çekmek ve mücadele etmek zorundadır. Ki; kendini bu bulantıdan kurtarsın, dediler. Hâlbuki başlangıçtaki bulantının düşünme sisteminin açılış sancısı olduğunu, ıstırabın da gelişmek için çok faydalı bir motor olduğunu anlasalardı ve bu gerçeklerin dinin temel değerleri olduğunu bilselerdi, böyle yanlışlara ve hayal kırıklıklarına karışmazlardı.

E) Varoluşçuların dinî değerler hakkındaki beyanlatları çok uzaktan gazel okumak gibi bir şeydir; şöyle ki:

1. Onlarca yönden verdikleri bilginin doğru olduğu anlaşılan peygamberleri, halüsinasyon gören hastalar ile karıştırıyorlar. Dinî literatür ve bilgilerinin yorumunu bilmiyorlar. Takındıkları olumsuz tarzın kendi bilgileri için de geçerli olduğunu düşünemiyorlar. Yani epistemolojik açıdan binlerce zaaf gösteriyorlar ki, bu zaafklar birinci derecede kendi bilgileri için geçerlidir.

2. Bunlar kaşarlaşmış bir materyalizm kültürünün çocukları olduğundan dini ve kutsal değerleri reddediyorlar. Fakat o dinî değerler, her yönden ortalığı doldurunca kendilerince onlara yeni bir isim ve düzen veriyorlar. Said Nursi, dini beğenmeyip kendileri bir düzen kuran ve peygamberlerin varlık ve kâinat kadar doğru olan bilgilerini itham edip, Peygamberliğe ve Mesihliğe kalkışanları Mesnevi-i Arabî’de mealen şöyle tarif ediyor:

“Evet, dinin hakikati ve onun son temsilcisi olan Kur’an bütün insanlığı ve varlığı saracak, son derece canlı bir ağaçtır. Her bir çekirdeği gayet faydalı olarak uygulamalı yasalar olmuş; her bir çekirdeği başlı başına bir ağaç olmuş; ondan bütün kültür ve maneviyatı ile şu İslam âlemi doğmuş; dünyadaki bütün fikirler ondan birçok fayda görmüş ve onu kendine öyle uyarlamışlar ki; onun her bir yüksek ve yüce gerçeği, herkesçe kabul gören ortak bilgiler olmuştur..

İşte böyle İlahî bir bilgi sistemine karşı biri çıkıp o gerçeklerden bir miktar alırsa, onların şeklini değiştirip, onlardaki canlılık özelliğini giderirse, sonra hevesine göre onları süsleyip dine karşı getirirse, acaba son derece değerli mücevherlere karşı plastik çocuk oyuncağı gibi durmaz mı?! Veya son derece mugaddi ve leziz elmalara karşı plastik elmalar gibi olmaz mı?

Evet, son derece büyük ve canlı bir ağacın tatlı meyvelerinden alınıp o meyvelerin canlılık özelliğini kaybettirip onları kendine mal etmek ne kadar ahmaklık olduğunu siz düşünün!”
(Mesnevi)

Gerçekten varoluşçuların slogan yaptığı bilinç, özgürlük, gelişme gibi değerlerin, gerçek, canlı ve sonsuz şekilleri ancak dinde ve imanda olabilir. Çünkü varoluşçular, bu değerlerin canlılık ve verimlilik özelliği olan kutsallığı ve sonsuzluğu reddediyorlar. Mesela bakın: Bu sekiz sayfada özet olarak anlattığımız gerçekleri Kur’an 16. surenin 5 cümlesiyle ne kadar mucizeli ve veciz bir şekilde anlatıyor. 16. asırda başlayan ve 20. asırda zirveye çıkan bu gibi akımlara yine son derece aydınlatıcı ve şefkatli bir üslup ile el atıyor, onları uyarıyor. Şöyle ki:

“Allah’ın özel emrinin gelmesi çok yakındır. Acele edip hemen olsun, diye istemeyin.” (16/1)

[Yani kâinatta en büyük gerçeklik olan gelişme ve imtihanın olması için konulan tabii yasalara bakıp özel irade, özel müdahale yoktur, diye sanmayın. Ve meraktan dolayı size şimdilik zararlı olabilecek böyle bir durumu hemen istemeyin.]

“Allah ve onun yarattığı sistem, bilinçsizlik tesadüf ve anlamsızlık demek olan şirk, karışıklık ve çok başlıktan çok münezzeh ve çok aşkındır.” (16/1)

[Hâlbuki varoluşçulara göre insanın dışındaki diğer varlıklar absürt, anlamsız, düzensiz ve bilinçsizdirler.]

“Hâlbuki Allah özel irade ve özel müdahale demek olan ruh ve bilinci melekleri vasıtasıyla kullarından istediğine gönderiyor. Ki, bütün insanların sorumlu olduğunu onlara söylesin,.. Gerçek ve ibadet etmeye layık ben, ancak sonsuz olan Allah’ın benidir, onun yasalarını çiğnemeyin, diye onlara bildirsin.” (16/2)

[İşte bakın; bilgi, fitrat, sonsuzluk, kutsallık taşıyan bu mesaj nerede?! İnsandan başka benlik sahibi hiçbir şey yoktur, insan her istediğini yapsın, diyen varoluşçuluk söylemi nerede!?!]

“Çünkü Allah fizik ve metafizik her şeyi çift ve gerçeklik manasıyla yaratmış. Allah, absürtlük, tesadüf ve karışıklık demek olan şirkten ve çok başlıktan çok çok yücedir.” (16/3)

[Hâlbuki varoluşçular her insan sonsuza dek serbesttir, diyor. Ve diyalektik sürecin sınırlılığını unutuyorlar. Veya kendi benlerine öyle hoş geliyor.]

“Allah bu yasal ve determine âlemin yanında özgür insanı da bir damla sudan yaratmıştır. Bir de bakarsın Allah’a karşı en büyük hasım kesilmiştir.” (16/4)

[Evet, insan bu kadar yani Allah’a bile düşman olabilecek kadar serbesttir. Ama yine de varlık sisteminden kopuk olamıyor. Ayrıca o serbestiyet imtihan için verilmiştir. Demek yaradılış ve varlık cem-i ezdat ile olduğu halde insan kendini bu zincirin dışında görürse kendini yok eder.]

“Hayvanları da Allah bilinç ile yaratmıştır. Onlarla ısınıyor, onlardan nice faydalar elde ediyorsunuz ve onlardan besleniyorsunuz.” (16/5)

[İşte bu bereketli mesaj nerede?! Varlık bir bunaltıdır, bilinçsiz ve düşüncesizdir, şeklindeki Sartre’in iddiası nerede?!]

F) Bu yeni türedi ve doğruyu, gerçeği bulamayan bu iddiacı peygamberler, o kadar çok bencil ve gururludurlar ki; kendi benliklerinden başka hiçbir değeri göremiyorlar. Bediüzzaman yine Mesnevide bunlar için şöyle diyor:

“Önemli bir gerçek de şudur ki; bir mülk gibi faydalı olan varlığı ve onun gerçek maliki olan Allah’ı görmemek; insan nefsinin firavunluğuna sebep olur. Bunun üzerine kendini kâinatın sahibi sanır. Hayalinde kendine bir egemenlik sahası oluşturur. Sonra diğer insanları ve sebepleri kendine kıyas eder. Allah’ın mülkünü onlara dağıtır. Sonsuzluk bilincini taşıyan İlahî yasalara meydan okur; yaratanın yazılımlı programlarına karşı koyar. Hâlbuki bu benlik, bilgi ve irfan için insana verilmiştir; yani sınırlı bir ölçek olup o sayede yaratanın sonsuz niteliklerini anlamak için insana verilmiştir. Fakat insan, kendi kötü seçimi ile varlığa kötülük eder; bilinci, benliği ve varlığı israf eder. (.....)

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi; insanın beni kendine ve bedene malik değildir. Çünkü bu ben ve beden o kadar çok sanatlı ve harikadırlar ki; bunların rastgele oluşması veya insanın onları tesadüfen yolda bulma ihtimali sıfırdır. Kendi kendine oluşmuş da olamazlar. Çünkü ben ve beden, gayet harika ve hassas İlahî bir makine gibidir. Sonsuz bir güç, son derece ölçülü bir şekilde onları işletiyor.

Ey insan, bu batıl davadan vazgeç; mülkü sahibine teslim et; bu emanete hıyanet etme!

Ey insan, sen kendine malik değilsin; yoksa senin bu harika bedeni yaratmış olman veya sebeplerden gasp etmiş olman gerekirdi.

Sen, iddia ettiğin gibi sıradan bir hayvan türü mesela keçinin kardeşi olduğun halde nasıl ben bunu yarattım, diyebilirsin. Keçi de nar gibi bir bitkinin kardeşi olduğu halde, nasıl o kendini yaratmıştır, diyebilirsin ve narın boyası, onun tanelerini yaratandır, diye iddia edebilirsin?! Ağacın başındaki meyve ağacı yaratmıştır, denebilir mi? (İnsan kâinat ağacının meyvesidir. Tanrı olması için, bedenini ve diğer bütün varlıkları yaratıp bütün arzularını gerçekleştirmesi gerekir.)

Eğer bu iddia doğru ise, sen de kendi kendine malik olabilirsin. Sen kendine malik olamazsın; çünkü itina ve özel irade ile yaratılan bütün sanatlı varlıklar, çok yüksek ve açık bir dil ile diyorlar ki; biz ancak ilmi, hikmeti, işitmesi, görmesi sonsuz olan bir zatın sanatıyız. Bütün kâinatın düzen ve dengesini elinde tutamayan, bize müdahale edemez. Etmeye çalışırsa biz canlılığımızı ve içimizdeki sanatı yitiririz.”

Hulasa: Sartre “insan daima en iyiyi seçer” derken galiba insanın binlerce tutku ve zaaflarını unutmuştur. Hayatta nice yanlış seçimlerin yapıldığını görmek istememiştir. Veya kendisini tam gerçekleştirmiş insanları kastetmiştir. Veya diyalektik yapı gereği sonsuz özgürlüğü kazanmak için, sonsuz kötü seçim imkânının olması gerektiğini bilmiyor. Her ne ise; biz insanın gerçek insan olması için gereken bilgilere dönelim; yanlışla fazlaca uğraşmanın da yanlış olduğunu bilelim.

Bir Hatırlatma:

Eğer Sartre, inkâr-ı ulûhiyet demek olan kâinattaki sonsuz bilinç ve benliği inkâr etmeseydi Onun özgürlük, insani sorumluluk ve gelişme ile ilgili tezleri İslamdaki hürriyet, terbiye ve mesuliyet kavramları ile bir derece örtüşebilir. Onun asıl yanlış bütünü varlığın üç sacayağı olan kudret, ilim ve iradeyi, modern tabir ile enerji, yazılım ve gelişme sürecinin birliğini, bütünlüğünü ve sonsuzluğunu görmemesidir; kendi daracık havuzunda boğulmasıdır; nihai manada absürtlüğe ve nihilizme karar kılmasıdır.

2011-12-14

Bahaeddin Sağlam